ІНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ ПОВОЄННОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ АВСТРІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ШКОЛИ

ОЛЕКСАНДР ЗАЄЦЬ, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», заступник Голови Правління АТ «Таскомбанк» (м. Київ, Україна)

DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-664-8-9

Вступ. Повоєнне відновлення аграрної сфери України вимагає формування стійкої фінансової системи, здатної забезпечити довгостроковий розвиток в умовах нестачі капіталу та інституційної нестабільності. Класичні мейнстримні підходи пропонують розширення державного дирижизму: субсидії, пільгове кредитування та залучення коштів через міждержавні інституції. Досвід XXI століття доводить, що зайве втручання держави викривляє ринкові сигнали та веде до неефективного розподілу ресурсів. У цьому зв'язку актуальності набуває оптимізація інституційних меж державного регулювання в площині австрійської економічної школи (праксеології Л. фон Мізеса і теорії спонтанного порядку Ф. Гаєка) [1; 2]. На думку цих вчених, сталий розвиток можливий за умови мінімального державного інтервенціонізму, захисту прав приватної власності та вільного ціноутворення. Перелічені складові є базовими для залучення приватного капіталу. Повоєнна фінансова стратегія агросектору має базуватися не на розширенні бюджетного протекціонізму, а на створенні прозорого інституційного середовища.

У даному випадку ринкові механізми самостійно визначатимуть ефективні канали фінансування агропідприємств.

Мета дослідження: визначити найкращі інституційні межі державного втручання та аргументувати переваги ринкових механізмів у формуванні системи фінансового забезпечення аграрних підприємств України в період повоєнного відновлення на засадах методології австрійської економічної школи.

Завдання дослідження: проаналізувати ризики та ринкові викривлення (маллокацію капіталу), які виникають в агросекторі з огляду на зайвий державний інтервенціонізм і субсидування; визначити інституційні межі діяльності держави, необхідні для створення надійного фінансового середовища (захист прав власності, децентралізація, фіскальна лібералізація); показати пріоритет приватних інвестицій, самофінансування та нових ринкових інструментів над бюджетним фінансуванням для забезпечення стійкості бізнесу.

Результати дослідження та їх обговорення. Оцінка наукового дискурсу щодо стратегій повоєнного відновлення АПК України свідчить про домінування неокейнсіанських та дирижистських підходів. Низка урядових програм, донорських стратегій та розробок мейнстримного спрямування скупчуються округи ідеї необхідності державного інтервенціонізму. Цей тренд декларується у розширенні прямих бюджетних субсидій, грантових програм, безповоротної фінансової допомоги та штучно здешевленого кредитування через механізми державного субсидування процентних ставок (програма «Доступні кредити 5 – 7 – 9 %»). Утім, застосування інструментарію австрійської економічної школи дає змогу виявити певні деструктивні наслідки такої політики, які ігноруються в дослідженнях. Посилаючись на теорему Мізеса про неможливість раціонального економічного обчислення в умовах відсутності вільного ринку

та викривлених цінових сигналів, стає зрозумілим, що будь-яке адміністративне втручання у фінансову сферу руйнує калькуляційну здатність суб'єктів господарювання [1].

В умовах вільного ринку процентна ставка є не лише ціною грошей, а важливим сигналом, що показує природну часову премію суспільства, тобто співвідношення між поточним споживанням та майбутніми заощадженнями. Коли держава за рахунок інструментів монетарної експансії чи фіскального субсидування свідомо знижує вартість позичкового капіталу для аграріїв, формується небезпечна ілюзія. Така аномалія цінового сигналу веде до ефекту маллокації капіталу. Ідеться про економічно невиправданий розподіл між різними галузями і підприємствами АПК. Аграрії, орієнтуючись на свідомо занижені ставки, розпочинають довгострокові інвестиційні проєкти, які за умов реальної ринкової вартості капіталу та рівня ризиків виявилися б збитковими. Капітал у такий спосіб націлений не у затребувані споживчим попитом ніші (глибоку переробку біомаси, високотехнологічне точне землеробство), а в інституційно лобійовані, капіталомісткі сировинні сектори, які мають кращий доступ до бюрократичних каналів розподілу державних пільг.

Тривала державна підтримка через механізми субсидування консервує неефективні структури та створює феномен «зомбі-підприємств» в аграрній сфері. У ринковому середовищі низька рентабельність суб'єкта є індикатором того, що він використовує обмежені суспільні ресурси неефективно. Механізм банкрутства чи реструктуризації при цьому виконує санаційну функцію, вивільняючи виробничі фактори на користь успішних підприємців. Державне фінансове забезпечення, натомість, блокує ключовий ринковий процес творчого руйнування, описаний Й. Шумпетером на засадах австрійської традиції [3].

Замість мотивації пошуку найліпших логістичних ланцюгів та зниження собівартості, менеджмент низки вітчизняних

агропідприємств переорієнтовує свою інтелектуальну діяльність на так званий «пошук ренти». Управлінський ресурс витрачається не на ринкову конкуренцію, а на адміністрування складних бюрократичних мірил, необхідних для входження в чергову програму фінансової підтримки. Вказане спричинює корупційні ризики та створює штучну нерівність, бо великі агрохолдинги, які володіють потужними юридичними та лобістськими департаментами, отримують вагому частку державних і міжнародних коштів донорів. Натомість дрібні ферми зостаються «відірваними» від офіційних фінансових каналів, поглиблюючи внутрішньогалузеві диспропорції.

Переосмислення меж держави крізь призму теорії спонтанного порядку Ф. Гаєка [2] доводить неспроможність централізованого планування з огляду на обмеженість доступу до розпорошеного ринкового знання аграріїв й інвесторів. Роль держави має обмежитися правопорядковою функцією, де головним обов'язком є гарантування абсолютного й оперативно захищуваного права приватної власності. У повоєнній Україні, де аграрний сектор зазнав масштабних руйнувань, мінувань та втрати активів, прилив довгострокового капіталу залежить не від наявності податкових пільг чи субсидованих програм, а від надійності судової системи, прозорості земельного кадастру, захищеності інвестицій від рейдерства чи неправомірного тиску силовиків. Безпека права власності на землю, основні засоби та майбутній врожай є сильнішим та дешевшим для бюджету стимулом залучення ліквідності, ніж будь-які державні гарантії. Держава також повинна забезпечити свободу укладання фінансових угод, повністю відмовившись від спроб жорсткого регулювання чи лімітування нових фінансових інструментів.

Вагомим аспектом інституційних меж є монетарна політика, згідно з австрійською теорією економічних циклів, емісійне фінансування дефіциту бюджету та непідзвітне розширення

незабезпеченого кредиту центральним банком веде тільки до короткострокового уявного розвитку, яке напевне завершується інфляційною кризою і знеціненням оборотних коштів підприємств. Стабільна гривня є підґрунтям для формування внутрішніх довгострокових заощаджень, які і є єдиним дужим джерелом кредитного ресурсу для агробізнесу.

Воєнний досвід українського агробізнесу довів, що його життєздатність є результатом спонтанної ринкової самоорганізації, а не державного регулювання. Повоєнна фінансова стійкість сектору має ґрунтуватися на самофінансуванні та докорінній фіскальній лібералізації. Австрійська теорія доводить неефективність вилучення капіталу через податки з його подальшим бюрократичним перерозподілом у вигляді субсидій. Мінімізація фіскального навантаження та збереження спрощеного оподаткування є виправданими кроками. У такому разі залишені у власника ресурси перетворюються у внутрішні інвестиції швидше завдяки його власній зацікавленості в ефективності.

Реальний досвід підтверджує успіх інструментів комерційного та товарного кредитування як елементів спонтанного ринкового порядку. В умовах мізерного банківського кредитування аграрії вдало використовують механізми відтермінування платежів за матеріально-технічні ресурси від дистриб'юторів під заставу майбутнього врожаю або через вексельні розрахунки. Аграрні розписки (цифрові та токенізовані) [4; 5] дозволяють залучати оборотний капітал прямо від трейдерів та фінансових компаній без участі держави чи застави нерухомості.

Зазначене підтверджує потребу зміщення вектору з банківсько-бюджетного домінування на ринок приватного інвестиційного капіталу, тобто створення аграрних фондів, випуск корпоративних облігацій, акціонування. Приватний інвестор, ризикуючи власними коштами, здійснює якісний аудит бізнес-моделі агропідприємства, ніж державний

чиновник. Такий підхід підвищує фінансову дисципліну та ефективність менеджменту в галузі.

Висновки. Державний інтервенціонізм та субсидування повоєнного агросектору України генерують ризики мал-локації капіталу й викривлення цінових сигналів. Досвід австрійської школи доводить, що сталий розвиток АПК потребує обмеження ролі держави її класичними функ-ціями: захистом прав приватної власності та монетар-ною стабільністю. Праксеологічно виправданим напрямом формування самодостатнього аграрного бізнесу є пере-хід до ринкової моделі. Модель ґрунтується на фіскальній лібералізації, товарному кредитуванні (цифрових аграр-них розписках) та приватному інвестиційному капіталі.

Список використаної літератури:

1. Mises, L. von. Human Action: A Treatise on Economics. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 1998. 907 p. URL: https://www.lopp.net/pdf/books/Human-Action.pdf

2. Hayek, F. A. The Fatal Conceit: The Errors of Socialism / ed. by W. W. Bartley. London: Routledge, 1988. 180 p. (The Collected Works of Friedrich August Hayek). URL: https://scispace.com/pdf/the-fatal-conceit-the-errors-of-socialism-1wpbb9s57o.pdf

3. McCraw, T. K. Review Essay: Joseph A. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy (New York: Harper & Row, 1942, 381 pp.; Third edition, 1950, 431 pp.). Boston: Harvard Business School, 2026. URL: https://eh.net/book_reviews/capitalism-socialism-and-democracy/

4. Про аграрні розписки : Закон України від 6 листо-пада 2012 р. № 5479-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 50. Ст. 695: за станом на 16 жовтня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17#Text

5. Про аграрні ноти : Закон України від 22 лютня 2024 р. № 3586-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 12. Ст. 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3586-20#Text